

הלכות בית הכנסת סימן קנג

באר הגולה 76

ע' תוספות בפרק יא
מהלכות
תפלה
פ' מגלה ט'

לקרות ברכים. (סב) ויש מי (ט) שאוסר, אלא אם כן (סג) ללמוד תורה או לשא אשה: יא (סד) בית הכנסת או לבנים ונערים (סה) מבית הכנסת וישן ששטר, (סו) יכולים לתן (כ) (סז) במתנה, (סח) דאי לא דהנה לחו הנאה מנה לא הוה יחבי לה, הדר הוי לה (סא) במכר. וכן יכולים להתלפסן באחרים והם יוצאים לחלין, אכל אסור (סט) למשכנן * או להשפירן (ע) או להשאילן (עא) אפלו על ידי שבעה טובי

באר היטב

או היותר זקנים, אלא היותר משפדלים בצרכי צבור, הרא"ם ח"א סי' נג: (יט) שאוסר. ולדבריו אף זט"ה במאה וחברעיר אסורין למכר ולהשפדל בדמיו אלא ללמוד תורה וכו'. ומ"מ ג"ל דבמשמיעה לכ"ע מתר הנהיג למכר להשפדל בדמיו, ובי"ד סי' רפב כ' שם בש"ע הפלגתא פס' בתשמישיה, רצ"ע, ואפשר דמ"ש שם ויש מי שאוסר קאי רק אס"ח. כתב המ"א: רצ"ע על מה סומכין העולם שמוכרין ס"ת אפלו נתנו לבהכ"ז לקרות בהן ומשפדל בדמיו: וצ"ל בין דהפנהג כן ה"ל פאלו התנו מתחלה וכמ"ש בי"ד סי' רנט ס"ב בהג"ה. ואם קנאה מתחלה כדי למכרה וכ"ש אם קבלה בחוב מתר למכרה, ט"ז. עין בתשובת גאון ורד"ק פ"ב סימן לא שכתב בדומן הזה שכל ספריו בחזקת שיש בהם פסול מתר ליחיד למכר ס"ת בשפי, ע"ש. ועין בחות"א יד סי' נט ועין בי"ד סי' ר"ע: (ז) במתנה. ויזו זט"ה במאה, ובכרכים אסור, מ"א: (כא) במכר. אכל לתנו לעיר דחוקה שבודאי לא ה"ל הנאה מהם אסור. כתב במ"ב דאם בנה בהכ"ז חדשה וסדרה הןשנה ע"פ זט"ה במאה פקעה הקדשה מהןשנה וקלה על הדקשה ונשאר לשנות הןשנה לכל מה שירצה, דלא גרע ממתנה, אכל בלא"ה אין פס אפלו זט"ה במאה לעשות בהן דבר חל, שאין כאן דבר אחר שמתחיל קדשה צליקו, עמ"א:

משנה בורה

התנה בתחלה שלא תחול קדשת רבים עליה, וכו' שכתב בורה דעה סימן רנט סעיף ב בהג"ה: (סב) ויש מי שאוסר. ולדעה זו, (נח) אפלו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר גס"ן אסורין למכר ספר תורה ולהשפדל בדמיו, אלא אם כן הוא תועלת בשביל למוד התורה, ואם מכר, צריך לקנות בדמיו ספר תורה אחרת מ"א. ומלבוש יורה דעה משמע דבשבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, לכלי עלמא מתר להשפדל בדמיו [א"ר]. כתב מגן אברהם דדוקא בספר תורה, אכל בתשמישי קדשה, לכלי עלמא מתר ליחיד למכר ולהשפדל בדמיו כל מה שירצה: מיהו, מהמחבר בורה דעה רפב סעיף יח מוכח דיש מי שאוסר סביבא לה דאפלו בתשמישין נמי אסור להשפדל בדמיו, דייחיד אין לו פס' שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר. כתבו האחרונים, דאפלו בספר תורה אם קנה מתחלה בספר תורה כדי למכרה, וכל שכן אם קבלה בחוב, פשוט דמתר למכרה לכלי עלמא, ויהי שפדל בדמיו למה שירצה. איתא בורה דעה סימן ער, דשארי ספרים דינן בספר תורה, ואסור למכרם⁽⁸⁰⁾ אלא ללמוד תורה או לשא אשה, והנה פה כתב המחבר דיש שתי דעות אפלו בספר תורה⁽⁸¹⁾? אפשר דשם מורי בשתקדשו לרבים לקרות בו: (סג) ללמוד תורה. הנו להתפרנס בדמיו ברוח⁽⁸²⁾ [פמ"ג]. וכתב

שערי תשובה

נתינת אחר ביוצא העליונה, דשפדל נחא להו טפי בקניינא, ומי בהכ"ז של רבים שבע"פ צריך הסכמת אנשי העיר כו', ע"ש, ועין בביוצא בזה בשו"ת נרי"ב סי' טימן ח' לענין בהכ"ז שבכפר שנתחד חדר ונקב על הסתלים תפלות ובקשות משמות שאין נסתקס, שצריך הסכמת אנשי הכפר, וסעודות קדוה להספקת ת"ת כו', ומ"מ לענין בחובו מ"ש שמתחיל הקתלים נזקק מתינת השם אסור, עין שם:

כתב המ"א: רצ"ע על מה סומכין העולם שמוכרין ס"ת אפלו נתנו לבהכ"ז לקרות בהן ומשפדל בדמיו: וצ"ל בין דהפנהג כן ה"ל פאלו התנו מתחלה וכמ"ש בי"ד סי' רנט ס"ב בהג"ה. ואם קנאה מתחלה כדי למכרה וכ"ש אם קבלה בחוב מתר למכרה, ט"ז. עין בתשובת גאון ורד"ק פ"ב סימן לא שכתב בדומן הזה שכל ספריו בחזקת שיש בהם פסול מתר ליחיד למכר ס"ת בשפי, ע"ש. ועין בחות"א יד סי' נט ועין בי"ד סי' ר"ע: (ז) במתנה. ויזו זט"ה במאה, ובכרכים אסור, מ"א: (כא) במכר. אכל לתנו לעיר דחוקה שבודאי לא ה"ל הנאה מהם אסור. כתב במ"ב דאם בנה בהכ"ז חדשה וסדרה הןשנה ע"פ זט"ה במאה פקעה הקדשה מהןשנה וקלה על הדקשה ונשאר לשנות הןשנה לכל מה שירצה, דלא גרע ממתנה, אכל בלא"ה אין פס אפלו זט"ה במאה לעשות בהן דבר חל, שאין כאן דבר אחר שמתחיל קדשה צליקו, עמ"א:

באור הלכה

בית הכנסת משאר תשמישי מנה, עין שם: * ויש מי שאוסר וכו'. עין מגן אברהם, דלא קאי כי אם אספר תורה ולא אשמישיה, ובבאר הג"ה משמע דה"ל מי שאוסר, והוא דעת הרמב"ם, אפלו בתשמישי קדשה גס"ן אסור להוציא הסעודות לבר חל, אפלו על ידי ד טובי העיר במעמד אנשי העיר, וכן לבית הכנסת הדר דבר זה: ודעת הפרי מגדים, דלא נזכר לתלות זה לדעת תוספות, עין שם; ובורה דעה סימן רפב סעיף יז פסק גס"ן דעל ידי ד טובי העיר במעמד אנשי העיר נזכר להוציא הסעודות של תשמישי קדשה שנמכר לחל, ולא הביא דעות בזה דהביא שם לקמה בסעיף יח, משמע דסביבא לה דבזה פלי עלמא מודים דמתר⁽⁸⁴⁾: * וכן יכולים להתלפסן באחרים. הוא לשון הטור, ומקורו ממגלה כו צמוד ב דאמר שם: לבני, חלופניהו שרי. והנה לפי מה שפסק המחבר לעיל סעיף ד ולהחליף הקדשה לכיזא בה יש אוקרים, על כרחך יפרש קא דשגרי הגמרא הנו להתלפס על דבר שהוא עליו קדשה אכל לא על לבנים אחרים, וכן כתב הקרבן נתנאל, אכל לשון הטור והשלחן ערוך קשה לפי זה. והנה לפי מה שכתב הבית יוסף לעיל דהטור מחיר על דבר שהוא פיוצא בה, נחא לשון הטור⁽⁸⁵⁾, אכל עדין קשה לשון השלחן ערוך⁽⁸⁶⁾: ואפשר דמירי דהלבנים מבית הכנסת ישן לא הוי טובים, והוא בכלל פני בה תיחא דשגרי לכלי עלמא, וכו' ובתשובת בית דוד מתיר למשכנן חפצי כסף של קש * למשכנן וכו'. ובתשובת בית דוד מתיר למשכנן חפצי כסף של קש לבכחון למנהג בלד ושל א יושמש בהן כלל [עקרי דינים], תשובה: * או להשפירן וכו'. ולענין מכירה על תנאי, משמע בחוספות דבור המתחיל

עוד: צריך עיין אם מוכרין ספר תורה לקנות גמרא ופוסקים ופירושיהן, דהא השעם דמוכרין ספר תורה בשביל פלמוד תורה משום דלמוד גדול שמיכא לידי מעשה⁽⁸⁸⁾, אס"ן הוא הדין אפשר דכתיב גונא נמי, דאי אפשר ללמוד בלא ספרים: יא (סד) בית הכנסת. יין: (סה) מבית הכנסת וישן, פרוש, שכתב התפלו בו, בדלעיל סעיף ח: (סו) יכולים לתן. הנו, שבעה טובי העיר (נט) במעמד אנשי העיר, (ס) ויש אומרים דאפלו בלא מעמד אנשי העיר נמי יכולים, ובכרכים (סא) אסור בכל גווי: (סז) במתנה. והלוקח יכול להשפדל גם (סג) תשמיש חל: (סח) דאי לא דהנה לחו וכו'. או שמתקנים שיהיה להם הנאה ממנו באיזה פנים [ריטב"א]. ולפי זה, לתנו לאנשי עיר דחוקה שבודאי לא נהנו מהם לעולם, אסור, דהא אין כאן דבר אחר שמתחיל על זה קדשת בית הכנסת, ועל כן לא נקע קדשה ואסור להשפדל בה. וכל זה מורי קשונתני להשפדל בה בחל, (סג) אכל לתנה להן במתנה שיתפללו בתוכה מתר, דהא אין כאן הורדה מקדשה, וכו' שכתב בהג"ה. ועין במגן אברהם שמצדד דהוא הדין דמתר להם לתן ספר תורה [והוא הדין כל תשמישי קדשה] (סד) במתנה, דהא אינן מורידין אותן מקדשתן בזה⁽⁸⁷⁾: (סט) למשכנן או להשפירן. דכיון שגור החפץ לא נמכר, עדין ברשות בעלים הראשונים הוא ובקדשה קאי: (ע) או להשאילן. פרוש, על זמן, ואחר כך יחזירם בעין, דאלו בעלו לא להלוטין ונלוהו יחזיר לבנים אחרים תמורתם, בודאי שרי, דהינו חליפין דשרין [ריטב"א]: (עא) ואפלו על ידי שבעה טובי העיר. ואפלו

שער הצינ

(כח) וכן משמע מהג"ה בבארו לפי מה שהעתיק דברי הרי"ש: (ט) מגן אברהם בשם הרי"ף ורא"ש וי"ן וכן כתב המאירי: (ס) ומכ"ן ונשכ"א וריטב"א, ובכרכים גס"ן וכן הוא גס"ן דעת הרמב"ם: (סא) מגן אברהם, ועין מה שכתב בעצמו בס"ק יב ותינו שכתב שם בשם המבי"ט דאם אינם מתפללים בבית הכנסת של ברכים יכולים למכרה⁽⁸⁹⁾ משעם דמאי אכפת להו לברכים אחר שבלאו הכי אינם מתפללים עוד שם, והכא נמי כיון שכתב וסדר הביית הכנסת: וצריך לומר דשם מורי שאי אפשר עוד להתפלל שם, אכל הלבנים ונערים דכאן מורי שיכולים לבנותם עוד בבית הכנסת⁽⁹⁰⁾ ודגול מרבבה, וכן משמע בכרכים פ"ק יא מהלכות תפלה דין כ להט"א: (סב) ולענין ארבעה דברים הנזכרים לעיל בסעיף ט, להני פוסקים דמירי הכא כדי טובי העיר במעמד אנשי העיר שרי אפלו בארבעה דברים, כפי כסעין ט, ולחגי דשור ככאן כדי טובי העיר בלחוד, אסור בארבעה דברים, דמי צדיקא מכמר: (סג) מגן אברהם: (סד) הנו אפלו לאנשי עיר אחרת:

הלכות בית הכנסת סימן קנג

ביאורים ומוספים

[ביה"ל ד"ה מתור להשאיל]

הינני רב בני העיר⁽⁹⁰⁾.

למכור בית כנסת לצורך זה אפילו כשאין להם בית כנסת אחר.

[ביה"ל ד"ה לא ימכר]

והשעם, כדי שיהיה לישראל מקדש מעט להקנס ולהתפלל שם⁽⁹⁵⁾ וכו', ודמי
בית הכנסת שקבר מקוה שלא להורקן מקדש⁽⁹⁶⁾.

(95) מבואר בדבריו שלא די בכך שיש להם מקום להתפלל, אלא
צריך גם שיחשב מקדש מעט. וכתב בשו"ת אגרות משה (ארי"ח ח"ב
סי' מד), שיש לדייק כן מלשון הרמב"ם (פ"א מהל' תפלה ה"א,
הובא במשנה"ב לעיל סי' קנ ס"ק א) שכתב "כל מקום שיש בו עשרה
מישראל צריך להכין בו בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה",
ומדויק בדבריו שאין די שיתפללו הציבור בעשרה, אלא צריכים
שיהיה להם מקדש מעט המוכן לעבודה הנוהגת בזמן הזה, שהיא
התפילה.

(96) ואף לאחר שכבר מכרו את בית הכנסת, אם אין להם בית כנסת
אחר להתפלל בו, כתב בביה"ל לעיל (ס"ד ד"ה יש) שנכון יותר
שיקנו בית כנסת חדש בדמים אלו, ואף שיש אסורים לקנות
קדושה באותה דרגה של הקדושה הקדומה, עדיף לעשות כן כדי
שיהיה להם מקום קבוע להתפלל בו.

[משנה"ב ס"ק פא]

דנעשה נדר מפי אמר קרקע זו לבית הכנסת⁽⁹⁷⁾.

(97) וכן יחיד שבנה בית כנסת, אף שעדיין לא התפללו בו ואין לו
קדושת בית הכנסת, כתב לעיל (ס"ק מט) שאינו יכול לחזור בו,
כיון שנחשב כאילו נדר צדקה לרבים.

[משנה"ב ס"ק פב]

ואף שהוא עומד וצווח: איני חפץ אלא שיהיה לבית הכנסת, לא
משגחינן בה, כיון דמעקרא סתמא אמר ולא כפלה לתנא⁽⁹⁸⁾.

(98) וכן לענין מי שקנה את הזכות למצות גלילת ספר התורה
לשנה, ובתוך השנה גירש המלך את היהודים, כתב לקמן (סי'
קנ ס"ק נט) בשם שו"ת הרמ"ע שאם בשעת הקנין כבר נשמע
דבר הגזירה [אלא שהיו משתדלים לבטלה] ולא התנה שאם לא
יקבל את המצוה לא ישלם, צריך לשלם כפי מה שהתחייב.
והוסיף, שאם עושה תנאי צריך שיהיה כמשפטי התנאים, דהיינו
שיהיה התנאי קודם למעשה וכו'. אמנם הביא המשנה"ב (שם),
שבחידושי רעק"א כתב שאין צריך לדיני התנאים בזה, אלא די
בכך שגילה דעתו שאינו קונה את המצוה אלא על דעת שיקבל
את המצוה. וראה גם בשו"ת חתם סופר (י"ד סי' רמב) שהקשה
כן על הדין כאן, שכיון שאמר בפירוש שנדר קרקע זו לבית
הכנסת, אם כן אנו סוהי שרק על דעת כן נדר [וראה שם מה
שתייר בזה ובח"ז סי' ט].

[משנה"ב שם]

אדעקא דידהו יתבה מעקרא ויהשתא קקדר בה, ולא מצי⁽⁹⁹⁾.

(99) ובטעם הדבר שלא נחשב הדבר כנדר בטעות, ביאר בשו"ת
חתם סופר (ח"ז סי' ט ד"ה ונלע"ד) שכיון ששבועה טובה העיר
במעמד אנשי העיר יכולים לשנות את בית הכנסת אפילו לדבר
הרשות, אם כן כשנותן קרקע זו כדי לבנות עליה בית כנסת,
בהכרח נתנה על דעתם לפי מה שמותר להם לעשות על פי דין
תורה, וכל שלא אמר 'ואם לא יבנו בית הכנסת לא אקדיש' אין
כאן נדר בטעות, לפי שהקדיש על דעת רצון הקהל.

(90) ואפילו כשיש מיעוט המוחים על כך, מסיק המג"א (ס"ק כט)
בשם הכנסת הגדולה שהולכים לפי הרוב, וראה גם במשנה"ב לעיל
(בהקדמה לס"ז) שרוב בני העיר יכולים למכור בית הכנסת של
כפרים, וצ"ע בשעה"צ שם (ס"ק יט) למג"א המובא כאן, והביא שם
שכן דעת הרמב"ן (והטעם שלענין מכירת בית הכנסת של כריכים
כתב המשנה"ב לעיל (ס"ק לג) שאפילו אם אחד בסוף העולם אינו
מסכים למכירת בית הכנסת אי אפשר למכור, ראה בשו"ת פני
יהושע (סי' ד) שכתב ששם כיון שהמוחה אינו בן אותה העיר ואינו
כפוף לאנשי העיר, יכול למחות ואינו מתבטל כשאר מיעוט ברוב).
אמנם לענין קרקע שנדר אחד לצורך בית הכנסת ובני העיר רוצים
לשנות ולבנות בית המדרש על אותה הקרקע, כתב המשנה"ב להלן
(ס"ק פג) בשם המג"א (ס"ק לו) שיחיד מאנשי העיר יכול למחות
בהם, וראה בהגהות ר"ב פרנקל (על מג"א ס"ק לו) מה שכתב
ליישוב בזה, וכן בתורת חיים (סופר, ס"ק לו).

[משנה"ב ס"ק ע]

דמסקבא דלא השליטי הקהל על אותה מקוה אלא לאותו איש
ולצרכיו⁽⁹¹⁾.

(91) ולגבי ירדשה במצוות, כתב בביה"ל להלן (סכ"ב ד"ה חחר) בשם
הבית יוסף שאין ירדשה במצוות, אלא מי שיתן יותר לצדקה הוא
יזכה במצוה [ומי'ז' אם נהגו בעיר שמי שהחזיק במצוה זכה בה לו
ולזרעו, כתב בשם הכנסת הגדולה שיעשו כמנהגם], אך הביא
שהברכי יוסף כתב בשם הכנסת הגדולה שכן קם תחת אביו
במצוות, וראה מה שהבאנו שם לחלק בזה בשם החקרי לב.

[משנה"ב ס"ק עז]

דסבירא לה שם בגבוי מעות דמתר לקח דרך הלואה⁽⁹²⁾.

(92) וטעמו, כתב בביה"ל לעיל (ס"ה ד"ה אין) שלא חלה שום
קדושה על המעות, ואף שגבו אותן לצורך בניית בית הכנסת ובאר
ליד גבאי, מ"מ נחשב עדיין בכלל הזמנה בעלמא דקיימא לן לאו
מילתא היא, ולכן אין שום איסור ליקח המעות לשעה לצורך איזה
דבר ולהחזיר אחר כך, ומי'ז' אסור להוציאן לצורך דבר אחר מבלי
להחזירן אחר כך, משום שגביית המעות חשובה כנדר, ומצד נדרם
חייבים לקנות במעות את אותה קדושה שנדר עליה.

והמג"א שאוסר ללוות ולתת אחרות תחתיהן, כתב לעיל (ס"ק יג)
שטעמו משום שהבעלים רוצים שיעשו את המצוה בממון זה
דוקא, וראה גם לעיל ס"ק יח ובמה שכתבנו בס"ק יג.

[משנה"ב ס"ק עט]

ועיין לעיל בסמ"ק קנב בבה"ל⁽⁹³⁾.

(93) שם (ד"ה בונים) הוכיח מדברי כמה ראשונים בגירסת השו"ע
ברמב"ם, שהאיסור למכור קורות ולבנים לצורך פדיון שבויים הוא
דוקא לאחר שכבר גמרו לבנות.

[משנה"ב ס"ק פ]

אין ראוי לאנשי העיר לעשות כן⁽⁹⁴⁾.

(94) ואף כשיש להם בית כנסת אחר, כתב בשעה"צ לעיל (ס"ק יח)
בשם המג"א שלכתחילה לא ראוי למכור בית כנסת לצורך פדיון
שבויים ודלא כט"ז. ואם אי אפשר להם להשיג מעות אחרות מן
הציבור לצורך פדיון שבויים, כתב במשנה"ב לעיל (ס"ק כד) שמותר

באר הגולה

לט

הלכות בית הכנסת סימן קנ

צ מרדכי סימן קנ
החולק ק כבא-בתרא
ד ג לשון תוספת
בסורח מנהגות
מנהגות
ר מרדכי שם קנ
בני העיר

העיר, שעדין נשארים בקדשנות, (עב) שאין כאן דבר אחר שמתחיל קדשנות עליו. הגה ודוקא בדרך
(עג) שמורין מקדשנות, אבל *מחר להשאיל (עד) אפלו ספר-תורה לקרות בה, אפלו משל רבים להחיר (כ"י בשם א"ח): **יב** *מי
שיש לו תנאי עם הקהל שלא יוכל (עז) לבנות בית-הכנסת כי אם הוא וזרעו, (עו) אינו יכול למכור
(כז) זכותו לאחר: **יג** *גבוי מעות לבנות בית-הכנסת וקא להם (עז) דבר-מצוה, מוציאין בזה המעות. קנה אכנים
וקורות, (עח) לא ימכרום לדבר-מצוה אלא לפדיון שבויים; אף-על-פי ששהיאו האכנים וגדרום ואת
הקורות ופסלום והתקינו הכל לבנות בית-הכנסת, מוכרים הכל לפדיון שבויים בלבד, אבל אם (עט) קנו
(כג) וקמרו (פ) *לא ימכרו (מ) בית-הכנסת, אלא יגבו לפדיון מן העבור: **יד** *ראובן שאמר קרקע זו
אני נוהן לבנות עליה בית-הכנסת, ולא רצו עובדי-כוכבים להניחן לבנות בית-הכנסת, והקהל אומרים
לבנות עליה בית לתלמוד תורה, וראובן אומר אדעמא דהבי לא נדרי, (פא) לא מצי ראובן הדר בה;
ואם ראובן לא היה דר שם היו (פב) יכולים (כס) לשנותה, ואם הוא מבני אותה העיר (פג) אינם רשאים

באר היטב

(כז) זכותו. דוקא אם בדר הקהל לא בדרך זה, אבל אם קנה א' זכות זה
יכול למכור לאיש הגון כמותו, ט"ו: (כג) וקמרו לא. ה"מ א' הגיה: בגי

משנה ברורה

(סא) אם היה גס-פן במעמד אנשי העיר: (עב) שאין כאן דבר אחר
וכו'. ואף-על-פי (סו) שנקבל מעות כשמשקנן או השקנן, אין שנה
לומר דחלה בקדשה על המעות, שהרי אין גוף החפץ קנוי לו ועדין
נשאר בקדשותו וקא משתמש בקדש: (עג) שמורין מקדשנות.
דהניו שהשואל והשוכר משתמש בהן כחל: (עד) אפלו ספר-תורה
וכו'. וכל-שכן להשאיל בית-הכנסת להתפלל בה. ועין בעלת-חמיר.
דהו דוקא כשהשואל והשוכר קורא בספר-תורה וכן מתפלל בבית
הכנסת בעשרה, הא לאו הכי יש בזה משום וזולת קדשה, והספק
אברהם כתב בסעיף-קטן כו המסתימת הפוסקים משמע דבכל פני
שרי: **יב** (עז) לבנות בית-הכנסת. והוא הדין בשאר דבר-מצוה:
(עו) אינו יכול למכור. דמסתברא דלא השליטו הקהל על אותה
מצוה אלא לאותו איש ולזרעו⁽⁹⁰⁾ ולא למכור לאחרים, אלא-אם-פן הקנה
בפרוש שיכול למכור זכותו לאחר, ומכל מקום ברור הוא כי דוקא להגון כמותו הקנה לו זכות זה, וכן כתב האלה רבה, וכן בדינא ד'לבוש'
כשהנשואו בפרוש שיכול למכור זכותו, הוא גס-פן דוקא להגון כמותו [פמ"ג]: **יג** (עז) דבר-מצוה. מדמסתם, משמע כל דבר-מצוה,
כדקדקו וכיוצא בזה, אף שאינה תמורה מקדשית בית-הכנסת. ואף-על-גב דלעיל בסעיף ה פסק בגבוי מעות דאין מושנין אלא לקדשה תמורה,
הכא מרי עלידי שקעה טובי העיר במעמד אנשי העיר דשרי להוציא המעות אף לקדשה קלה ראף לחליו, וכנ"ל בסעיף ז [מ"א]: והש"ז
מוקי לה אף שלא עלידי שקעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, אלא דמרי דשקילי המעות דרך הלואה ואחר-כך יחזירו מעות אחרים
לבנות בית-הכנסת, ואזיל לטעמה בסעיף-קטן ב, דסבירא לה שם בגבוי מעות דמחר לקח דרך הלואה⁽⁹¹⁾: (עח) לא ימכרום לדבר-מצוה. אף-
על-פי שעל-פי הדין מחר עליפי שקעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפלו להוציא לחליו, כל-שכן לדבר-מצוה, מכל מקום (ס) לא יעשו
כן [מ"א]. ויגבו מן העבור: (עט) קנו וקמרו. דוקא קמרו, אבל לא קמרו את הבנות, דינו פאכנים וקורות שנקמרו מקדם [ט"ז וח"מ, ועיין
לעיל בסיומן קב כבה"ל⁽⁹²⁾]: (פ) לא ימכרו בית-הכנסת. פרוש, (סא) אין ראוי לאנשי העיר לעשות כן⁽⁹³⁾. אבל מן הדין שרי בפדיון שבויים
ולקדשה תמורה בכל פני, (סט) ואפלו בלא ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר: **יד** (פא) לא מצי וכו'. דנעשה נדר מפי אמר 'קרקע זו
לכית-הכנסת'⁽⁹⁴⁾, וכדאמרינן "בפיך" זו צדקה: (פב) יכולים לשנותה. ואפלו (ע) לדבר הרשות, ואף שהזמן הקרקע לבית-הכנסת, הזמנה לאו
מלתא היא, בדלעיל סעיף ח, ראף שהוא עומד ועומד אני חפץ אלא שיהיה לבית-הכנסת, לא משנותנו בה, כיון דמקרא סתמא אמר ולא
פפלה לתנאה⁽⁹⁵⁾, דלא אמר 'אם לא יבנו בית-הכנסת יחזירו לי הקרקע', אמרינן אדעתא דידהו יתבה מעקרא ונשתא קמרי בה, ולא מצי⁽⁹⁶⁾
[מורכין]: (פג) אינם רשאים. ורצה לומר, שיכול לעקבם שלא לבנות עליה בית-המדרש אף שהיא קדשה תמורה מזה, כנ"ל בריש הסיקון,

שער הציון

(סא) מנא-אברהם. ועין בפרי-מדרש סעיף-קטן ב שכתב שהוא דוקא לשיטת הר"ף וסיעתו דסבירא להו בסתמא אסור ב' טובי העיר בלחור, אבל לתקופין וסיעתו
דסבירא להו דסוגיא דמתנה אורי שלא במעמד אנשי העיר, לפי זה גם מה דאסרין באוגורי ומשכניו הני דוקא גס-פן כשלא היה במעמד אנשי העיר. ולעניות דעתי לא
נהיא דבר זה כלל ולכלי עלמא אסור אפלו ב' טובי העיר במעמד אנשי העיר, וזהו דלשיטתם ו' טובי העיר במעמד אנשי העיר לבסולו ולתפקיעו מקדשנות קשאים
צריכים לו, הנה דוקא קשואים לתפקיע. אבל גבי אוגורי ומשכניו הרי חזוין שאינם רוצים לתפקיעו כלל ועדין צריכים לו, מדאמרינן משכנים אותו אלא לפי שעה
ובקדשמה קאי, וכן מוכח בריטב"א ד"ה אוגורי ומשכניו, דאינם בכלל משמישי מצוה לאחר זמן מדלא גסלוקו משהו לגמרי, ע"ש. ודע דכל זה דוקא בסתמא, אבל אם
ידעוין שרוצים לבסולו ולתפקיעו לגמרי מקדשנותו אלא שאינם מוצאים עשה למכור, או שרמי השכירות שישפירוחו תמיד יצלה להם נוח יותר, בנדאי שיכלת בנים להשפיר
עלידי ו' טובי העיר במעמד אנשי העיר כמו במכירה, ובהו אורי ההיא דתשובת הרא"ש כלל ה שפתיח להשפיר, והובאו דבריו בבבא-בבא בראש הסימן, וכן משמע שם
פחשוהי שהקהל חזו מדעתם הראשונה ורצו לבסול לגמרי מבית-המדרש, ע"ש. מיהו, כל זה דא לשיטת הרמב"ם וסיעתו, אבל לדעת הר"ן דסבירא לה דאפלו ב' טובי
העיר במעמד אנשי העיר לא פקעא קדשה בכדי, לא יעיל באוגורי ומשכניו כשום אפרי, כי אם במכירה לחלוטין. מיהו, ההיא התרא דתשובת הרא"ש שדין אנו מושב על-
פלישנים לדידה, דהיא היא סבירא לה דבסתמא בעינן ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר, ואפלו הכי בעינן לטעמא דאי לא דתנה לה הנאה וכו', ועל-כרחו דקדשה לא פקעא
בכדי, וכמו שהוכיח הר"ן, ולפי זה לשיטתו אין שום אפן להתיר בשכירות וכמו שכתבנו, וצריך עיון: (ס) לבוש, ורצה לומר אפלו אם ירצה לקנות פדים עליו קדשה:
(סו) וכן לש"ז דמרי רק בתלואה צריך לומר גס-פן בסבירא, דהשואל חכמים אם ימכרו האכנים שקבר מנחים ונחש המעות דרך הלואה ששא יתבשל הבנות על-ידיהו, דאלו מן
הדין צדון אינם רדושים, דתמנה לאו מלתא היא: (סא) מנא-אברהם: (סט) וכנ"ל בסעיף ז דלעיל סי' ב' טובי העיר או במעמד אנשי העיר לחור: (ע) מנא-אברהם:

הלכות בית הכנסת סימן קנג

באר הגולה 78

ש ספר ארומות
משם נראה וכל
חכמי דורו ת
א ספר קולו קריג
ב שם סימן קסא

(פר) לשנותה אם הוא עומד וצווח (פרוש, וצוועק). אלא-אם-כן יש שם חכר-עיר, דכל מאן דאחי אדעתא דידה אחי. (פה) (ושבעה טובי העיר דינים כחבר-עיר) (מרכי ריש בני העיר): טו (פו) *שאין אדם יכול לאסור חלקו מבית-הכנסת ולא מהספרים, ואם אסר (פו) *אינו (כו) [נון] כלום: טז *תמי שהשאל ביתו לבית-הכנסת ויש לו מריבה עם אחד מהקהל, (פה) *אינו יכול *לאסרה אלא-אם-כן יאסרה לכל הקהל באחד: הגה ודוקא שהשאל תחלה סתם, *אכל אם התנה מתחלה שכל זמן שירצה למחות יהא בירו למחות, או שלא השאל להם בפרוש אלא היתם לכנס לביתו, הרשות בידו (פט) למחות במי שירצה (מהר"ם פאדוה סימן פ"ה): יז *מי שהיה בביתו בית-הכנסת ימים רבים (צ) אין (צא) הצבור רשאים (צב) לשנותו (צג) בבית (ס) [מן] אחד: יח *יש

באר היטב

(כו) כלום. הינו מצד התקנה, אבל מדינא יכול לאסור כמ"ש ביד סי' רכד: (כו) אחד. וזה מי שזכה באיזה ענין של כבוד או של מצוה, אין מצבירין מקומו אם לא בהיות איזה טענה למעצרו. ול"ד בדברים הנוהגים תדיר, אלא אפילו בדבר דמומן לזמן קצת, וכ"כ הראנ"ח ח"ב סי' ע, וענין ביה"ד הלוי סי' מה ובכר"ש הלוי ח"א"ח סי' ח. ואפילו בא"ח"ח לזכות באיזה מצוה אין

משנה ברורה

(עא) והטעם: פיון דאיתיהב אדעתא דכלהו, לא גרע כחו מאחד משאר אנשי העיר שיכולים למחות בפרוצים לשנות. ואף-על-גב דמבאר לעיל בסעיף ו דלקדשה חמורה יכולים בני העיר לשנות ואפילו שלא בשבעה טובי העיר, התם מרי שאין אחד מאנשי העיר מוחה על זה בפרוש. וענין דמגן-אברתם שהקשה, דכיון-דדעה סימן ונט סעיף ב איתא בהדיא דאין הבטלים יכולים למחות מלכנות בית-המדרש פיון שהיה קדשה חמורה, ודחק את עצמו לתרוץ, וענין בפריימגדים שמפקפק בתרוצו, וגם בבאור הגר"א הקשה קצתא זו דמגן-אברתם ונשאר בדין זה בצריך עיון⁽¹⁰⁰⁾: (פר) לשנותה. ומססם המרדכי, דמפל מקום ראובן נמי לא מצי לשנות ולמחדד, ואפילו לא מצי עמה לבנותה מפני השלטון, שמא לאחר זמן ימצאו חנינה לבנותה: (פה) ושבועה טובי העיר וכו'. רוצה לומר, (עג) במצמד הקהל⁽¹⁰¹⁾: טו (פו) אין אדם וכו'. הינו, בין ליחיד בין לכל הקהל: (פו) אינו כלום. פן תמנה הגאונים, דאם לא-כן, כל אחד שהיה לו דבר-מה עם חברו יאסור חלקו עליו, וממילא יהא כל בית-הכנסת אסורה עליו, דאין בריחה [לכורש]: טז (פה) אינו יכול לאסרה. הינו מצד חרם רבנו גרשם מאורי-הגולה שיש על זה, והטעם נראה, דתששו לבדון דהוא נכבד, ענין גשין ג'י⁽¹⁰²⁾, מה שאין פן שישאסר לכלם ליכא פסופא. והא דאסור לכל הקהל, הינו משום דלא השאל להם אלא בסתם, הא אם השאל להם לזמן, ענין ביה"ד דעה סימן רכא סעיף ו דן (עג) דיש פלגא אם חל אסורו בתוך הזמן: (פט) למחות במי שירצה. כך צריך לומר, וכן הוא בדרכי-משה: יז (צ) אין וכו'. מפני (עד) דרכי שלום, שלא יאמרו על בני בית זה: אנשים שאינם מהגנים הם וליפיקו נמנעו הצבור מלהתפלל שם, ולכן אפילו יש להצבור (עט) קצת טעם בדבר, נמי אינם רשאים⁽¹⁰³⁾: (צא) הצבור. ואם רק מקצת מהצבור רוצים להתפטר ולהתפלל במקום אחד, רשאים⁽¹⁰⁴⁾, פיון שגם בביתו מתפללים קצת,

שער הציון

(עא) מגן-אברתם: (עב) פן מוכח במרדכי, וכן מפרש בדרכי-משה הארץ בהדיא, וכן מוכח במגן-אברתם סעיף קטן לו (ובאמת מלתא דפשיטא הוא בעלמא דעתה תיחיד אינו כלום נגד ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר, רק הקא הנה אמיא פיון דהוא נתן התקוע על זה עדיף כחו משאר יחיד, קא משמע לן דעל דעת ד' טובי העיר במעמד אנשי העיר בהדיא נתן התקוע). וכן קרה מה שזמנו איתו אחרונים על דברי ההגה"ה: (עג) ענין במגן-אברתם ובפריימגדים, וענין בדרכי-משה אגב ביה"ד דעה שם שמשיג על הפריימגדים. ומה שהביא בשם אליה רבה דסתם שאלה שלשים יום, תמנה, הלא מבאר בהפסוק בחשן-משפט ריש סימן עג: (עד) מגן-אברתם והג"א: (עט) ענין בפריימגדים: (עו) עלת-תמיד ומגן-אברתם: (עז) פריימגדים: (עח) באלה רבה:

שערי תשובה

[ס] כלום. עבה"ט. וענין דה בשרית מאמר-מרדכי סימן ה' ו' ענין שם, וענין בשו"ת חוט השלש שבסוף המשפ"ץ סימן ז': [ס] אחד. עבה"ט. וענין בפאמור מרדכי סימן ג' וד' שאם הראשון קהל אין בני הראשון יכולים למחות לפי שאביהם זמן להם בנחיתתם שיהיה להם לאחר מות אביהם, ושם מבאר שצריך לסמן שיהיה זמן לשנות אנשים בס"ע שלא יאסרו לילך ודך סתור המכיר להתפלל בו נשים, מצבירין מהמחנק אפילו הוא ע"ה. ואם מכר זה ביתו לראובן, אין בדינו ראהו במורה שהקנה זקנה באותה חזקה, הראנ"ח ח"ב סי' ע. וכל זה לא מירי אלא

באור הלכה

ה הנ"ל אפשר גס-פן דמיירי שלא יתבשל בית-הכנסת מלכנות במה שיקחו מעט מעות לערך תבא ודוקמה. וכלהו דוכתי דנקור בפוסקים לשון לכתחלה מרי שיש להם עוד בתי-קבוצות, או שהקדשה אסורה הנה דבר נחמד מאד, כגון שחסי להם ספר-תורה לקרות בצבור⁽¹⁰⁵⁾ או שחסי להם בתי-איים וכתובים ללמוד בהם, פן נראה לעניית דעת: * אין אדם וכו'. לכאורה נה דוקא בלא הנה לו מקום קבוע אלא מצד שהבית-הכנסת משתף בכלם, אבל לפי הפקד שכל אחד קונה מקום קבוע בבית-הכנסת ויש לו בו זכות להוריש ולמכור, אפשר דלא שייך זה, וענין. אחר-כך מצאנו במאמר בספר השמפין, שלתורה פוסקים בכל זמני אינו יכול לאסור, אף דעתו נוטה כמו שכתבנו: * אינו כלום. ענין משנה ברורה דכל זה מצד התקנה. ודע דכל זה הוצרכו לדעה קמיתא שדוקמה ביה"ד דעה סימן רכד, אבל להשיא-אומרים שם דכל דבר שאין בו דין חלקה, בבית-הכנסת וכדומה, מדינא אינו יכול לאסור על חברו, גם הקא מדינא הוא. וענין בש"ך שם שדעתו לעקר כה"ש-אומרים: * מי שהשאל ביתו לבית-הכנסת. רוצה לומר, שהשאלם שיהיה עליו שם בית-הכנסת גמור, מה שאין פן אם השאל להם ביתו שכתבוא להתפלל בו בעלמא, אין בכלל זה [א"י] בשם מהר"ט עה"ל⁽¹⁰⁶⁾: * אינו יכול וכו'. לאור דוקא הוא, דאי עבר ואסר, אסור, כמו שכתב בתשובת ר"ט צה"לון, אלא דאינו רשאי לעשות פן [מצד חרם] שהתירמו על זה התקנות, וכמו שכתב בנ"ל-בו ובתשובת מהר"ם מרשטנברג, וכמו דאיתא לשון זה בבית-יוסף [נא"ר]. ומה דאיתא בסעיף טו דאם אסר אינו כלום, וגם שם הוא מצד התקנה, אפשר דשם היתה התקנה פן, ומפל מקום צריך עיון⁽¹⁰⁷⁾: * לאסרה. קתב מהר"ש ויראן בתשובה סימן ו' דאם יש בית-הכנסת אסורה באותה העיר יכול לאסרה, דבשלמא בשאין בית-הכנסת אחד, מה יש לו לאותו יחיד למעבד, וישאר בלי תפלה בצבור, ויחיד זה האסור מכשילו ומונעו מתפלת צבור⁽¹⁰⁸⁾, מה שאין פן קלשה בית-הכנסת אסורה. והעתיקו הגאון ר' עקיבא איגר בקצור: וליפי מה שכתבנו טעם התקנה במשנה ברורה אין דינו מכרח: * אכל אם התנה מתחלה וכו'. הטעם, מפני שפיון שהתנה תנאו קנס, עד כאן לשון דרכי-משה, שממע מזה דתבאו הנה שייכל למחות אפילו ליחיד: * מי שהיה בביתו בית-הכנסת וכו'. נראה דלאו דוקא בית-הכנסת גמורה, הוא הדין אם הנה אפילו מנן קבוע ימים ופס, כמו שפסקו בפוסקים, נמי דיקא הכי, דהא מקור האי דינא נובע מדין צורכי חצרות, דתששו חכמים מפני

הלכות בית הכנסת סימן קנג

ביאורים ומוספים

[ביה"ל ד"ה לאסור]

והרי זה האסור מן השלל ומזכורו מן הפלל (צבורים 105).

105) ולענין מניעת כניסתה של אשה, כתב בשו"ת שו"ת יעקב (ח"ג סי' נד) שיכול לאסור על אשה להיכנס לביתו שהשאל לבית הכנסת, גם אם כבר הורגלה לבוא לבית הכנסת, כיון שאשה אינה מצוה כלל להתפלל בציבור [אך לפי הטעם שכתב המשנ"ב שחששו לבזיון, יתכן ששייך טעם זה גם לגבי אשה המגיעה לעזרת נשים בבית הכנסת].

[משנ"ב סי' צ]

אפילו יש להצבור קצת טעם בדרך, נמי אינם רשאים (106).

106) אבל אם יש להם טענה גמורה לשנות את המקום, כתב לקמן (סי' שסו ס"ק כה) לענין שינוי עירוב חצרות [שהוא מקור דין זה כמבאר בביה"ל ד"ה אין], שמותרים לשנות, וכן כתב הפמ"ג (א"א ס"ק מ), וכן כתב המשנ"ב להלן (ס"ק צב) לענין שאר מצוות.

[משנ"ב סי' צא]

ואם רק מקצת מהצבור רוצים להתפטר ולהתפלל במקום אחר, רשאים (107).

107) אמנם לעיל (סי' קנ ס"ק ב) כתב שאם המקום מכיל את כולם, אסור להם להיפטר. וביאר בשע"צ שם (ס"ק ג) שהטעם הוא משום 'ברוב עם הדרת מלך', ועוד, שעל ידי ההתחלקות באים כמה מכוולות והזקות לצדקות וללימוד תורה בציבור. אך אם הם מתקוטטים תמיד יש מחלוקת ביניהם, כתב במשנ"ב שם בשם הרב"ז שעדיף שיתפללו כל כת בפני עצמה.

[משנ"ב סי' צב]

כתבו האחרונים: אנשים שהתחילו לקבור מתים, אינם יכולים למחות בקברים שבאים לקבור (108).

108) ובביאור דבריהם, כתב בשו"ת חתם סופר (י"ד סי' שכט סוף ד"ה וכל זה) דהיינו דוקא אם אותם אחרים רוצים להשתתף עמהם באותה חבורה ולקבור את המתים יחד איתם בקביעות, אבל אם אין האחרים רוצים להיות בתוך החבורה, אלא רק לזכות במצוה פעם אחת, יכולים בני החבורה למחות בידם, שאין לאחרים זכות להפסידם מחזקת המצוות.

[משנ"ב שם]

ובקדינות שיש חבורות מניחות על קן, שמיניחים עסקיהם בקל השנה כשמוזמן להם מצוה זו, צריך לתן להתכבד במנהגם (109).

109) ואפילו בתלמיד חכם שמת, כתב הא"ר (ס"ק לד) שאין רשאים תלמידיו להפסיד ליחברה קדישא את זכותם להתעסק בו, והביא מעשה כשנפטר הגאון בעל עוללות אפרים ורצו תלמידיו להתעסק בטוהרת, וטענו שראוי הדבר יותר מאשר שיתעסקו בדבר היחברה קדישא, ושאלו את בעל השליה ופסק שהקברנים המתעסקים בכך כל השנה ומבטלים את עסקיהם לצורך זה, זכותם קודמת להתעסק עם הצדיק, אלא אם כן ייתרו מרצונם הטוב לתלמידיו.

[משנ"ב סי' פג]

וגם בבואר הג"א הקשה קשיא זו דמגן אברהם ונשאר פדיון זה בצריך עיון (100).

100) ובישוב הסתירה כתב בשו"ת טוב טעם ודעת (מהדו"ג ח"ב סי' צג), שביד שם מדובר כשגבו ממנו מעות על ידי פיוס, כלומר ששילדוהו לתרום לצורך בית כנסת, שבוזה תולים שלא היתה דעתו בשעת נתינה דוקא לבית הכנסת, אלא שנתן עבור מה שפייסוהו לתת, שזה היה צורך השעה, ואומרים בדעתו שאם היו מבקשים לצורך קדושה חמורה יותר, כל שכן שהיה נותן, מה שאין כן כאן מדובר באופן שהוא מעצמו נתן לצורך בית הכנסת, ולכן אומרים בדעתו שנתן דוקא עבור צורך זה ולא לצורך אחר אף של קדושה חמורה יותר. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' קע אות ב) כתב לתרץ, שבענינו שרוצים לשנות בלית ברירה מחמת שהנכרים אינם מניחים לבנות בית כנסת, וזאת הנהיג לדרוש שימתינו עד שיתנו רשות לבנות, מה שאין כן שם שמה שאינם בונים את בית הכנסת הוא מחמת שאינו נצרך לציבור, לפיכך אין בידו למחות [והא"ר (ס"ק כז) כתב שיתכן שיש לחלק בין המקרים שכאן שנדב קרקע יכול למחות שלא לשנותה לצורך אחר, אבל שם ביד שנדב מעות אפשר לשנותן לקדושה חמורה ואינו יכול למחות].

[משנ"ב סי' פה]

רוצה לומר, במעמד הקהל (101).

101) ובגרר דין 'במעמד אנשי העיר', כתב לעיל (ס"ק לב) שכל שמוכרים בפירסום ולא בצנעא, ואין אנשי העיר מוחים בהם, נקרא הדבר 'במעמד אנשי העיר'.

[ביה"ל ד"ה לא ימנח]

נגזר שיקר להם ספר-תורה לקרות בצבור (102).

102) וכן לענין פדיון שבוים והספקת תלמידים ולהשיא יתומים, כתב במשנ"ב לעיל (ס"ק כד) שאם אין להם אפשרות להשיג מהציבור מעות אחרות, רשאים הם להוציא את המעות לפדיון שבוים, אפילו אם אין להם בית כנסת אחר.

[משנ"ב סי' פח]

הינו מצד תרם רבנו גרשם מאור-הגולה שיש על זה, והטעם נראה, דחששו לבזיון דהוא גברא, צ"ע גשין נ"ר (103).

103) שם (עמוד א) הובא מעשה בבר קמצא שנתבזה לעין כל כשבעל הסעודה סילקו באמצע הסעודה, ולכן הלך והלשין על היהודים, ומה נגרם חורבן הבית.

[ביה"ל ד"ה אינו יכול]

ומכל מקום צריך עיון (104).

104) ובשו"ת מאמר מרדכי (להגר"מ האלברשטאט סי' ו, ציינו בשער תשובה ס"ק ג) ביאר, שלעיל בס"ו מדובר שבית הכנסת הוא של כולם בשותפות, ממילא אחר שתיקנו שאין לאסור את חלקו, כולם נכנסו לשותפות על דעת כן, ולכן אפילו אם יאסור אינו כלום, מה שאין כן כאן שהבית הוא של האוסר בלבד, אם עבר על חרם הקדמונים ואסר, דאי חל האיסור ואין כח ביד חכמים להפקיע מה שאסר על אחרים.

